



# **Europeiska landskapskonventionen – dags för implementering!**

**Dokumentation från seminarium 2006-02-16**



## Förord

Den 16 februari 2006 arrangerade Riksantikvarieämbetet ett seminarium om den europeiska landskapskonventionen. Seminariet arrangerades med anledning av det uppdrag som Riksantikvarieämbetet fått att utarbeta ett förslag till hur landskapskonventionen kan införas i Sverige. Syftet med seminariet var att tillsammans med berörda aktörer påbörja diskussionen om vilka de viktiga frågorna är samt hur arbetet ska utformas. Målgruppen för seminariet var myndigheter och andra aktörer som arbetar med landskapsfrågor i olika former. Bland länsstyrelserna inbjöds försökslänen för regionala landskapsstrategier.

Inbjudna talare var *Bjørn Casper Horgen* från norska Miljøverndepartementet, *Ebbe Adolfsson* och *Kati Dalkowski* från Naturvårdsverket, *Helene Nilsson* från Utbildnings- och kulturdepartementet samt *Erik Skärbäck* och *Ingrid Sarlöv Herlin* från Sveriges lantbruksuniversitet. Moderator under seminariet var *Mårten Aronsson* från Skogsstyrelsen.

En del av dagen ägnades åt diskussioner i mindre grupper. Grupperna fick i uppdrag att göra en enkel SWOT-analys av landskapskonventionen som sedan redovisades kortfattat inför samtliga seminariedeltagare.

Kortfattade referat av föredragen samt summeringar av gruppdiskussionerna redovisas i denna dokumentation.

Vi vill passa på att tacka både föreläsare och seminariedeltagare för goda alla synpunkter och inlägg i diskussionen.

*Jerker Moström, Leif Gren och Erika Nilsson, Riksantikvarieämbetet*

## Inledning

*Birgitta Johansen, avdelningschef, Riksantikvarieämbetet, Mårten Aronsson, Skogsstyrelsen (moderator) och Ebbe Adolfsson, svensk koordinator för Europeiska landskapskonventionen, Naturvårdsverket*

Birgitta Johansen hälsade seminariedeltagarna välkomna och inledde seminariet med att ta upp några av de saker som hon i nuläget såg som två huvudsakliga spår i arbetet med landskapskonventionen. Hon lyfte bland annat frågan om hur vi ser på landskapsbegreppet och vad vi lägger vi för betydelse i det. Hon pekade också på utmaningen med landskapet som nytt och större förvaltningsobjekt:

- Kan ett landskap bevaras, hur ska lagstiftningen och styrsystemen se ut?
- Landskapet som arena för mänsklig gemenskap. Här handlar det mera om information, process och dialog, inte bara om landskapsförvaltning i professionell bemärkelse.

Mårten Aronsson öppnade med att påpeka att det breda spannet av kunskaper som berör skydd, förvaltning och utveckling av landskapet inte kan samlas hos enskilda myndigheter eller personer. Kunskapen om landskapet är till sin natur tvärgående och sammansatt och behovet av samverkan kring dessa frågor är därför stort.

Ebbe Adolfsson redogjorde kortfattat för bakgrunden till Europeiska landskapskonventionens tillkomst och Europarådets initiativ samt för hur arbetet utvecklats från 1990-talet fram till idag. Ebbe redogjorde även översiktligt för implementeringsprocessen i de nordiska grannländerna, där han menade att exempelvis Norge och Finland valt den ”enkla vägen” utan egentliga förändringar av deras befintliga lagstiftning. Frågan är då vilken väg Sverige ska välja - den enkla eller svåra? Ebbe menade att den svenska lagstiftningen (liksom Norges och Finlands) ligger förhållandevis väl i linje med konventionen samt att de perspektiv som kommer till uttryck genom begreppet ”naturmiljö” i exempelvis Miljöbalken ligger nära landskapskonventionens landskapsbegrepp. Ebbe avslutade med att konstatera att Sverige är en god bit på väg och att vi förhoppningsvis kommer nå ändra fram. Han pekade på de regionala landskapsstrategierna som ett viktigt verktyg för att föra arbetet med konventionen framåt.

## Norska erfarenheter av implementeringen av Europeiska landskapskonventionen

*Bjørn Casper Horgen, seniorrådgivare, norska Miljøverndepartementet*

Bjørn Casper Horgen gjorde en kort exposé över implementeringsprocessen i Norge. Han menade att alla nordiska länder befinner sig på ungefär samma nivå när det gäller förhållandet till konventionen men att vi tänkt på lite olika sätt. Det är viktigt att ha ett strategiskt förhållningssätt till konventionen redan från början. Förutsättningarna för att inlemma konventionen i norsk lagstiftning och planering har varit goda om man jämför med exempelvis Östeuropa. Detta har också varit

utgångspunkten för arbetet i Norge. Liksom i Sverige har Norge problem med långt gången sektorisering och med en stark lojalitet hos myndigheterna mot den egna sektorspolitiken. Man såg därför konventionen som en möjlighet att förändra dessa strukturer. Landskapskonventionen är förpliktigande för staten i första hand. Från början var det framförallt planerarna som såg konventionens möjlighet att överbygga sektorsklyftorna men med tiden har den nått allmän acceptans inom förvaltningen. 2004 gick man ut brett med information om vad landskapskonventionen innebär.

Miljøverndepartementet har i Norge huvudansvaret för konventionen men även andra departement deltar aktivt i arbetet. Bjørn menade att ansvarsfördelning är en viktig framgångsfaktor. Alla måste uppleva att de är berörda. Bjørn poängterade också att dialogen och processen egentligen är det viktigaste, inte i första hand fackkunskapen. Det finns en fara i att hävda att vi ständigt behöver mer och mer kunskap för att kunna lösa våra uppdrag. Det viktigaste är vad man gör med den kunskap man har.

Det är också viktigt att fokusera och välja ut några prioriterade frågor man vill driva och inte hålla på med allt. I Norge har man bland annat valt att sätta vardagslandskapet i fokus.

Landskapet och dess betydelse för folkhälsan har blivit en växande fråga i Norge. Men blir allt mer medveten om att den fysiska omgivningen spelar stor roll för hälsan och folks välmående. Norska Vägverket använder konventionen aktivt och inom turist & resebranschen har medvetenheten om landskapets betydelse ökat stort de senaste åren.

*Lagar:* Liksom i Sverige har man i Norge gjort en översyn av PBL (Kommunala Plan- och bygglagen). I samband med detta har man gjort vissa ändringar och tillägg för att säkra förvaltningen av landskapet på ett tydligare sätt i den kommunala planeringen. Man har exempelvis infört *landskap* som ett särskilt begrepp i PBL och arbetat med olika nivåer av hänsyn till landskapet. Man har även i MKB-sammanhang försökt synliggöra landskapet på ett tydligare sätt med bland annat krav på värdering av landskap i kommunal planering.

*Politik:* Man har infört nationella landskapsmål. Bjørn tryckte på betydelsen av att "politisera" landskapsbegreppet för att nå större intresse för frågan från politiskt håll. Landskapet har på senare dykt upp i den politiska debatten, bland annat med koppling till rovdjursfrågan där man från vissa håll menar att vargen är ett hot mot det öppna, betesberoende, landskapet.

*Kunskap:* Man har gjort medvetna satsningar på utveckling av metoder för landskapsanalys och på hur landskapet kan få en mer central plats i den kommunala planeringen ([www.planlegging.no](http://www.planlegging.no)).

Bjørn avslutade med att konstatera att landskapet binder samman politik, praktik och kunskap och tvingar till samverkan. Därför bör vi säga JA! till landskapskonventionen.



*I Norge har man med viss framgång lyckats lansera begreppet vardagslandskap.*

## Vad innebär regionala landskapsstrategier?

*Kati Dalkowski, Naturvårdsverket*

Kati Dalkowski redogjorde kort för Naturvårdsverkets och länsstyrelsernas gemensamma uppdrag att på prov ta fram regionala landskapsstrategier. De regionala landskapsstrategierna är ett svar på de problem med sektorisering som man länge har upplevt bland annat i samband med miljömålsarbetet.

Sju län omfattas av försöken och utgör pilotlän. Länen har själva ansökt om att få delta i pilotverksamheten. Naturvårdsverkets uppgift är att tillsammans med andra berörda centrala myndigheter stödja arbetet. Tanken är att Naturvårdsverket efter utvärderingen av försöket 2008 ska ta fram en vägledning för regionala landskapsstrategier.

Utgångspunkten för uppdraget med de regionala landskapsstrategierna är Svenska miljömål (Regeringens proposition 2004/05:150). Målsättningen är att hitta ett nytt arbets- och förhållningssätt för att uppnå *bevarande* och *hållbart brukande* av naturresurser utifrån en helhetssyn på landskapsnivå. Syftet är att *effektivisera* och *integrera åtgärder* för bevarande av biologisk mångfald och hållbart nyttjande av naturresurser och utgår från premisserna:

- Balans mellan bevarande och nyttjande
- Helhetssyn på landskapet
- Involvering av berörda sektorer, kommuner, regionala organ

Man betonar att tyngdpunkten ligger i att *utveckla arbetsformer och processer*. Man har strävat efter att välja försöksområden med skiftande förutsättningar (exempelvis olika exploateringstryck och olika areella näringar och intressen finns representerade i de olika områdena) för att täcka in olika typer av planeringsproblematik. De aktuella försöksområdena är *Vilhelminafjällen* i Västerbotten, Sydöstra Dalarna, Storstockholm, *Eklandskapet* i Östergötland, Södra Kalmar län, hela Skåne län samt *Kinneulle* i Västra Götaland.

Rollerna fördelar sig på länsstyrelserna som driver arbetet, Naturvårdsverket som stödjer och följer arbetet samt Riksantikvarieämbetet, Skogsstyrelsen, Jordbruksverket och Fiskeriverket som stödjer processen utifrån sina respektive ingångar.

2007 ska arbetet utvärderas. Erfarenheterna från pilotlänen ska ligga till grund för ett ställningstagande från regeringen om arbetssättet ska genomföras i nationell skala. Utfallet kommer även att ligga till grund för eventuellt uppdrag till Naturvårdsverket om att ta fram en generell vägledning för regionala landskapsstrategier 2008.

*Reigun Thune Hedström* undrade hur det är tänkt att kommunerna kommer in i arbetet med landskapsstrategierna och *Jan Gustavsson* undrade om Naturvårdsverket kommer att ha en samordnande roll i de centrala verkens stöd till länsstyrelserna. *Kati* menade att kommunerna kommer att involveras naturligt i arbetet eftersom det ska genomföras i form av dialoger med alla inblandade aktörer. Vad gäller frågan om samordning av stödjandet så är inte formerna för arbetet fastställda i detalj ännu utan bestäms gemensamt av de berörda myndigheterna.

*Coco Dederling* ställde frågan vad kan länsstyrelserna förvänta sig? Kommer även Riksantikvarieämbetet vara tillgängligt för att ge stöd i arbetet med landskapsstrategierna? *Kati* svarade att alla berörda centrala verk kommer att bjudas in på seminarium under våren för att diskutera just detta.

*Per Olsson* påpekade att tidsaspekten är viktig i försöken. Att pröva arbetsformer och processer tar ofta lång tid. Finns det utrymme för att låta projekten löpa på under en längre tid? *Kati* menade att departementet detta egentligen borde svara

på, men man kan säga att länsstyrelserna valt relativt begränsade och sedan tidigare väl kända områden just med tanke på den kritiska tidsaspekten. Flera av länen har haft engagemang i sina försöksområden under många år.

*Erik Skärbäck* undrade över hållbart nyttjande och landskapskonventionen. Miljökvalitetsmålet *En god bebyggd miljö* borde vara viktigt i sammanhanget. Är det en slump att uppdragen om landskapskonventionen och de regionala landskapsstrategierna sammanfaller i tid? *Kati* svarade att uppdraget om regionala landskapsstrategier förmodligen inte hade tillkommit utan att också arbetet med landskapskonventionen kört igång.

*Ann-Mari Westerlind* framhöll vikten av att stadslandskapet inte glöms bort. Hon saknade detta lite i uppdraget om de regionala landskapsstrategierna. Det krävs att man tänker till ordentligt kring detta. *Kati* svarade att försöksområdet Storstockholm i högsta grad innefattar det urbana landskapet.

## Europeiska landskapskonventionen och regeringsuppdraget

*Helene Nilsson, Utbildnings- och kulturdepartementet*

Helene Nilsson redogjorde kort för bakgrunden till konventionen och hur regeringskansliet hittills tänkt kring frågan. Landskapskonventionen har diskuterats under en längre tid men frågan har inte prioriterats på grund av att man haft fullt upp med andra konventioner (UNESCO-konventioner). Man har också betraktat frågan som okontroversiell eftersom man menar att svensk lagstiftning redan idag ligger väl i linje med landskapskonventionens krav. Helene menade att även om landskapsbegreppet inte alltid finns explicit uttryckt i den nationella lagstiftningen så finns helhetsperspektivet representerat ändå, men uttryckt i andra termer. Utbildnings- och kulturdepartementet ser landskapskonventionen som ett sätt att formera sig kring helhetssyn och tvärsektorielt arbete. Uppdraget som Riksanstikvarieämbetet fått att ta fram ett förslag till införande av konventionen i Sverige ska ses mot bakgrund av miljömålen.

Flera konventioner från Europarådet är på gång, bland annat ramkonventionen för kulturarv. Utbildnings- och kulturdepartementet ser därför som att det finns möjlighet att förenkla processen genom att göra ett helt ”ratificeringspaket” för flera konventioner samtidigt inom de närmaste åren.

Våra nordiska grannar har valt en förhållandevis enkel väg för införande av konventionen. Departementet lägger vikt vid att arbetet i Sverige ska gå grundligt till och baseras på en bred förankring. Målsättningen bör vara att konventionen ska kunna ratificeras inom de närmaste två åren. Riksanstikvarieämbetetets förslag till införande kommer dock att ha stor betydelse för arbetet.

Frågan ställdes om ett eventuellt regeringsskifte kommer att påverka den planerade ratificeringen. Detta menade Helene dock inte är sannolikt eftersom frågan är partipolitiskt obunden.

## **Perspektiv på en förestående svensk implementering av Europeiska landskapskonventionen**

*Ingrid Sarlöv Herlin, lektor, Institutionen för landskapsplanering, SLU Alnarp och Erik Skärbäck, professor, Institutionen för landskapsplanering, SLU Alnarp*

Ingrid Sarlöv Herlin och Erik Skärbäck gav sin bild av de utmaningar och de viktiga frågor som de såg som förenade med införandet av Europeiska landskapskonventionen i Sverige.

Ingrid uppehölls sig i huvudsak kring tre olika områden:

- Infallsvinklar på konventionen och dess bakgrund
- Sektoriseringsproblem inom landskapsförvaltningen
- Utbildning och forskning

Ingrid menade att landskapskonventionen ska ses i ljuset av Europarådets huvudsakliga och ursprungliga uppgift, nämligen att främja demokratins utveckling i Europa. Konventionen är i detta avseende ett medel för de nya demokratierna, framförallt i Östeuropa, att hitta nya vägar mot en mer demokratisk och hållbar utveckling. Landskapet är en viktig beståndsdel i det enskilda och sociala välbefinnandet - dess skydd, förvaltning och planering medför rättigheter och skyldigheter för alla. Landskapet ska kunna ge uttryck för mångfald och bidrar till skapande och upprätthållande av lokala kulturer. I Sverige finns en lång tradition av lokal medverkan i planeringsprocessen.

I Sverige har vi en lång och stark tradition att befatta oss med landskapet. Redan på 1700-talet gjorde exempelvis Linné och hans lärjungar tvärvetenskapliga beskrivningar av det svenska landskapet. Sönderfallet av det gamla jordbrukssamhället och den industrialisering och urbanisering som följde vid slutet av 1800-talet förstärkte intresset och vurmen för landskapet. Hembygdsrörelsernas, Friluftsförbundets, Skansens och Svenska naturskyddsförbundets tillkomst är bland annat ett svar på denna utveckling som också inbegrep en stark tradition av folkbildning. Landskapsvård som begrepp dök upp under 60-talet i och med skapandet av det moderna industrisamhället och välfärdsstaten. Naturvårdslagen tillkommer vid denna tid och man börjar inrätta naturreservat. Hos allmänheten idag är landskapsbegreppet en självklarhet. Vi är mer eller mindre uppfödda med Astrid Lindgrens "Bullerby-landskap" och en stark medvetenhet om vilka möjligheter som allemansrätten ger.

Ingrid underströk att arbetet med landskapskonventionen inte får bli elitistiskt. Kunskapen ska stå i centrum och landskapet kan bidra till att vi kan fokusera mindre på skillnader i synsätt, landskapet kan utgöra en förenande faktor.

Behovet av utbildning kring landskapsfrågor understryks tydligt i konventionen:

- Utbildning för specialister i landskapsvärdering och landskapsförvaltning tvärvetenskapliga utbildningsprogram i landskapspolitik, skydd, förvaltning och planering av landskap
- Utbildning för yrkesverksamma och organisationer
- Kurser som tar upp landskapets värden och frågor som uppkommer i samband med skydd, förvaltning och planering av landskap

Utbildningsinsatserna bör komma in redan tidigt. I förslag till läroplan för gymnasiet 2006 finns bland annat landskapsvård som särskilt ämne utpekad på naturbrukskolor.

Erik Skärbäck pekade på att den europeiska miljö- och jordbrukspolitiken riskerar att leda till uniformering av Europas landskap. Regional särart har litet utrymme i dessa sammanhang. Att bryta processen mot likriktning är en av de viktiga sakerna som konventionen kan bidra till.

Erik redogjorde kort för ett uppdrag från KSLA om förutsättningarna för att inrätta ett landskapssekretariat. 1/3 av Sveriges BNP härrör från landskapsrelaterad verksamhet. Många människor har sin utkomst från landsbygdens resurser. Landskapet bidrar i denna mening starkt till produktionen men problemet är merparten av konsumtionen sker i städerna. Detta leder till en dränering av det rurala landskapets resurser. De areella näringarnas omställning är här en av de riktigt stora utmaningarna. Erik menade också att planeringen i dag är dimensionerad utifrån felaktiga demografiska förutsättningar. Inom 50 år kommer Europas befolkning enligt prognoserna ha minskat till 2/3 av nuvarande befolkningsmängd vilket måste vägas in när vi planerar det framtida landskapet.

Det finns i huvudsak tre olika typer av förutsättningar för landskapsplanering:

- Storstadsregional landsbygd med "urbana" funktioner och människor. Hög resursstyrka. Ökar i utbredning – kräver "restriktionsplanering"
- Avfolkningsbygder med övergivningstendenser. Turism- o vildmarkspotential. Låg resursstyrka. Ökar i utbredning – kräver "stimulansplanering"
- Mellanbygd, det "vanliga Sverige". Jordbruket rationaliseras. Landsortsungdomen flyttar till storstaden. Omställningsproblem – kräver "både-och-planering"

Frågan är hur vi kan möta dessa förutsättningar? Vad måste förändras och utvecklas?

- Planprocessen är inte anpassad för detta, den måste utvecklas
- Forskningen om folkhälsans beroende av miljö och landskapsutnyttjande måste utvecklas
- Hinder och störningar av landskapsupplevelsen måste motverkas
- Användare och brukare måste göras mer delaktiga, vi måste bort från "von oben"-styrning
- Det behövs breda sektorövergripande långsiktiga framtidsanalyser



Erik menar att ett landskapssekretariat skulle kunna bidra med breda, sektorövergripande och långsiktiga framtidsanalyser för landskapet. Ett sådant sekretariat skulle inte utgöra en ny myndighet utan vara ett fristående organ. Sekretariatet skulle "ägas" av alla myndigheter med ansvar inom landskapsområdet.

Erik avrundade sitt anförande med att visa olika exempel på aktuella arbeten från Institutionen för landskapsplanering vid SLU i Alnarp med bärighet på landskapskonventionen.

## Gemensam redovisning av gruppdiskussion

Grupperna samlades och talesmännen/taleskvinnorna i varje grupp gjorde ett kort referat av diskussionerna i gruppen. I instruktionerna till grupperna fanns förslag om att göra en enkel SWOT-analys av landskapskonventionen. Detta var dock frivilligt och i vissa av grupperna valde att göra en mer fri redovisning av diskussionen.

### Grupp A

- Gruppen framhöll nyttan med konventionen som bör innebära möjligheter till överblick och samordning. Arbetet bör ge möjlighet att frångå "frimärksplaneringen" och i stället se till de större sammanhangen.
- Genomgående betonades frågor om demokrati och underifrånperspektiv.
- Sektorisering ansågs vara ett av de stora problemen i den svenska miljövården.
- Man reagerade mot några saker som togs upp tidigare under dagen. Att det skulle vara en liten skillnad mellan naturmiljö och landskap höll man inte med om och menade att skillnaden tvärtom är mycket avgörande. Man höll heller inte med om att Sverige skulle ligga långt framme när det gäller lokalt deltagande i planeringen. Tvärtom utgör Sverige en starkt centralistisk stat och starka stater lyssnar gärna på starka experter och mindre på de enskilda medborgarna. När myndigheter pratar om förankring så syftar man till att få medborgarna att hålla med om föreslagna beslut. Här har vi snarare mycket att göra för att bryta expertväldet och se till att få en verklig medborgardialog.

### Grupp B

- Sektoriseringen lyftes upp som ett stort problem. Det är viktigt att analysera vad som egentligen ligger bakom sektoriseringen.
- Landskapskonventionen utgör ett mycket viktigt stöd och en nödvändig ram för tvärasektoriellt tänkande.
- Helhet vs delar, helhet kan vara bra och dåligt. Man måste ibland bryta ner helheter för att se igenom. Konventionen borde brytas ned geografiskt.
- Medborgarinflytande i värderingsprocessen är viktigt.

### Grupp C

- Styrkan med konventionen är att fragmenteringen av landskapet kan överbryggas med aktivt. Vi kan få ett nytt fokus som förhoppningsvis leder bort från "fläcksjukan" på kartor. Landskapsbegreppet ligger folk närmare än de specialiserade sakområdena som vi rör oss med idag.
- En möjlighet med landskapskonventionen är att nya metoder kan tas i bruk. Kommunala översiktsplaner kan utvecklas till att hantera landskapet. Vi kan se landskapet som dynamiskt och betona den lokala nivån på allvar.
- En svaghet är att landskapskonventionen tar för mycket fasta på "landskapsbild". En annan fråga är demokratibegreppet. Hur ska vi förankra? Det blir en stor utmaning att förena helikopterperspektivet med det lilla lokala perspektivet.

- Några hot som man såg med landskapskonventionen är bland annat frågan om vilka myndigheter det är som har ansvaret. Vem bestämmer vad landskapet inte ska vara eller betyda? Hur får vi brukarna av landskapet att förstå att det är deras landskap vi värnar om och inte myndigheternas?

### Grupp D

- Man såg i gruppen vissa problem med genomförande av de regionala landskapsstrategierna. Det finns dåligt med tid och lite resurser, något som är avgörande för att uppnå ett bra resultat.
- Det är också viktigt att kommunerna visar engagemang och intresse för frågan. De måste se nytta med landskapskonventionen annars är det svårt att nå framgång. Det är likaså viktigt att allmänheten och brukarna involveras i arbetet.
- Lagar och ekonomiska styrmedel behövs för att uppnå resultat. Det måste finnas med en tvingande aspekt mot olika aktörer men kanske inte just mot brukarledet.
- Både stimulans och restriktion är viktiga verktyg.
- Det behövs en betydligt starkare koppling mellan forskningsvärlden och myndigheterna och vi behöver sätta hälsa/ohälsa i relation till landskapet.

### Grupp E

- Gruppen uppmärksammade frågan om dubbelarbete. Det behövs en grundlig kartläggning av vad som finns och vad som redan har gjorts.
- Vi behöver även svara på vad som finns i landskapet mellan de skyddade och utpekade miljöerna.
- Det ligger en stor styrka i ökad samverkan och människors delaktighet.
- En svaghet är att det finns en viss luddighet i landskapskonventionen. Håller vi exempelvis med om definitionen av landskap? *Landskap* får inte bli en ny floskel utan verklig innebörd.
- En klar möjlighet är att vi med hjälp av konventionen kan få en behövlig stathöjning av landskapsbegreppet, landskapet behöver lyftas och betyda något i politiska sammanhang. En annan möjlighet som följer av konventionen är att vi kan lyfta upp och diskutera "mellanrummen" i landskapet, dvs. de områden som inte har någon form av formellt skydd. Delaktighet är också en betydande möjlighet liksom förskjutning av fokus från skydd och bevarande till förvaltning och utveckling. Vi behöver dock fundera över hur vi ska se på styrmedlen och inte minst på hur vi får in de sociala och internationella perspektiven.
- Hotet är utan tvekan vår byråkrati. De åtgärder vi företar ute i landskapet kanaliseras via de centrala verken. Fördelningen av pengar är på detta sätt redan från början sektoriserad. Kanske skulle vi behöva avsätta särskilda landskapspengar som fördelades via ett Landskapsverk?

## Summering av dagen och slutdiskussion

Under slutdiskussionen släpptes ordet fritt. Diskussionen leddes av moderator Mårten Aronsson. Här redovisas kortfattat de inlägg som gjordes i sammandrag.

*Mårten Aronsson* såg det som positivt att många ser möjligheter med landskapskonventionen. Landskapet är och bör ses som det naturliga paraply under vilket olika intressen sammanfaller. Mårten pekade på en brist i landskapskonventionens definition av landskap, att den inte tydligt ger uttryck för den tidliga aspekten. Han lyfte frågan om den starka staten (som diskuterats tidigare). Lösningen ligger i förankringen av beslut, människor måste känna sig delaktiga i processen för att vi ska nå framgång. Men på samma sätt som enbart ett ovanifrånperspektiv inte fungerar så är inte heller enbart underifrånperspektivet lösningen. Det är kombinationen av de båda som är nödvändig för att komma vidare. Mårten menade vidare att hälsofrågan i relation till landskapet kommer att bli allt viktigare i framtiden. Det finns en fara i att det blir för mycket en fråga om naturvård, konventionen är bredare än så och detta måste komma till uttryck i den praktiska hanteringen. Landskapsutveckling handlar i hög grad om landsbygdsutveckling. Människan är i detta perspektiv helt central. Landsbygden måste vara bebodd.

*Ingrid Sarlöv Herlin* menade (som ett svar på Mårtens inlägg) att tidsaspekten finns med i konventionen även om den inte uttrycks i själva definitionen.

*Margaretha Ihse* var nöjd med att så många av dem som arbetar med landskapsfrågor fanns representerade på seminariet. Hon menade också att det var glädjande att man tar vara på expertkunskapen som finns på området. KSLA erbjuder sig att ta på sig seminarier och workshops på temat landskap och landskapskonventionen. ”Utan kunskap kan man inte agera, med kunskap kan man inte undgå att agera”.

*Ebbe Adolfsson* påtalade att det finns utrymme för förändring, konventionen är dynamisk i detta hänseende.

*Urban Emanuelsson* menade att landskapskonventionen även pekar på behovet av utveckling i andra länder. Han tog allemansrätten som exempel. Den är i allra högsta grad ett uttryck för demokrati. Landskapet ses ur allemansrätten som en kollektiv nytthet som måste vara tillgänglig för alla. Experterna är inte bara experter i fackmässigt avseende, deras roll är också att stå för överblick och jämkande av olika intressen. Hur ser det exempelvis ut i resten av Europa? Östeuropa har lång väg att gå, där finns mycket att göra på området.

*Mats Widgren* ville peka på det folkliga perspektivet. Nationella värden och värderingar kräver jämförelser. Det internationella perspektivet är därför helt centralt när det gäller hanteringen av landskapet.

*Jan Sandström* noterade att han var ensam företrädare från näringslivet. Näringslivet måste ses en viktig och aktiv part i detta arbete. Detta perspektiv måste tydliggöras. Det finns en koppling till Birgitta Johansens inledande ord om underifrånperspektiv. Svenskt näringsliv utgör en tung samling aktörer som har en viktig del i landskapets utveckling. Det är viktigt att också se hur krafter i omvärlden påverkar oss och våra möjligheter att agera.

*Kenneth Olwig* påpekade att finns språkliga problem förknippade med begreppet landskap. Landskapet är inte synonymt med landsbygd och omfattar även staden. Det tenderar ofta att bli för tungt fokus på just det rurala och lantliga. Han gjorde även en kommentar kring det nyss sagda om allemansrätten. England har inte någon uttalad allemansrätt men är ändå öppna gentemot allmänhetens krav på tillgänglighet till landskapet.

*Erik Skärbäck* konstaterade att myndigheterna har olika ingångar i frågan om landskapet. Det finns ett utförare-nyttjare-perspektiv. Vissa myndigheter och aktörer levererar landskap medan andra utgör "efterfrågare" av landskap. Socialstyrelsen är ett sådant exempel, man efterfrågar landskap som ger människor goda livsmiljöer. Sverige har chansen att visa att vi ligger främst här genom att lyfta fram vår framstående forskning på område. På europainivå har man nu insett att hälsofrågan inte hängt med i diskussionen om landskapets betydelse och man vill nu lyfta detta.

*Mårten Aronsson* menade att även utan landskapskonventionen har vi börjat arbeta med helhetssyn och landskapsperspektiv inom många olika sektorsområden.

*Bjørn Horgen* ville understryka att Sverige inte ligger efter Norge i processen bara för att man ännu inte har ratificerat konventionen. I Norge har liksom i Sverige sektoriseringsproblemen lyfts fram som en stor fråga i anslutning till konventionsarbetet. Från politiskt håll vill man gärna höra att man är bäst, det finns därför en poäng i att lyfta framgångshistorier.

*Per Olsson* gjorde en kommentar kring biosfärområdena. I dessa områden arbetar man mycket med samverkans- och förankringsfrågor. Här handlar det inte om lagar och lagstiftning utan om kriterier och i viss mån på befintliga restriktioner. Koordinering är centralt i sammanhanget. Det finns aldrig bara en lösning på ett problem utan alltid flera. I arbetet med biosfärområdena har man en nationell kommitté och lokala biosfärkontor (som koordinerar arbetet på landskapsnivå). Man arbetar också med att bygga upp ett nationellt nätverk.

*Simon Jonegård* lyfte frågan om tvärvetenskapliga utbildningar. Han menade att som geograf (med examen från landskapsvetarprogrammet) är man väl lämpad att arbeta över sektorsgränserna. Han ställde därför frågan varför intresset är så svalt för denna typ av kompetens när man nu eftersträvar helhetssyn?



*Ingrid Sarlöv Herlin* menade att inom ”starka stater” vill man gärna hitta standardlösningar på problem. Landskapskonventionen pekar på att det inte finns en lösning utan många. Pluralitet är viktigt. Lokalt inflytande kan te sig skrämmande, inte minst för myndighetsvärlden som kan känna sig utmanad. Lokalt inflytande innebär att lämna ifrån sig en del av kontrollen över verkligheten. Det handlar i hög grad om att lyssna, ta till sig och kompromissa. Som man frågar får man svar heter det ju, de centrala myndigheterna måste fråga efter hur landskapsbegreppet används. En parallell kan göras med frågan om hur könsfördelningen ser ut i samhället. Detta är en icke fråga så länge den inte formuleras. När frågan om landskapet ställs och kravet på redovisning finns, så kommer också begreppet att användas.

*Birgitta Johansen* avrundade slutdiskussionen med att lyfta några av de intressanta saker som hon tyckte hade kommit upp under dagen och som Riksantikvarieämbetet bör ha med sig i det fortsatta arbetet.

- Internationella utblickar
- Expert vs medborgare
- Problemformulering (formulera en gemensam problembild att basera det fortsatta arbetet på)
- Hälsoaspekten



## Deltagarförteckning

<b>Namn</b>	<b>Organisation</b>
Mirja Ranesköld	Boverket
J-O Helldin	CBM
Urban Emanuelsson	CBM
Ulf Silvander	Frisam
Jan Gustavsson	Jordbruksverket
Anders Wästfelt	Kulturgeografiska institutionen, Stockholms universitet
Mats Widgren	Kulturgeografiska institutionen, Stockholms universitet
Ulf Jansson	Kulturgeografiska institutionen, Stockholms universitet
Margareta Ihse	KSLA
Rune Frisén	KSLA
Ulf Sporrang	KVHAA
Jan Sandström	LRF
Lena Landström	Länsantikvarieföreningen
Johanna Alton	länsstyrelsen, Stockholms län
Ylva Othzén	länsstyrelsen, Stockholms län
Pernilla Nordström	länsstyrelsen, Stockholms län
Rebecka Strömberg	länsstyrelsen, Stockholms län
Katrine Nygren	länsstyrelsen, Västerbottens län
Tommy Ek	länsstyrelsen, Östergötlands län
Annigun Wedin	länsstyrelsen, Kalmar län
Coco Dederling	länsstyrelsen, Kalmar län
Henrik Andersson	länsstyrelsen, Skåne län
Camilla Jönsson	länsstyrelsen, Skåne län
Solveig McKenzie	länsstyrelsen, Västra Götalands län
Ulf Löfwall	länsstyrelsen, Dalarnas län
Jemt Anna Eriksson	länsstyrelsen, Dalarnas län
Olof Olsson	Mistra
Ebbe Adolfsson	Naturvårdsverket
Kati Dalkowski	Naturvårdsverket
Björn Casper Horgen	Norska, Miljøverndepartementet
Bengt O H Johansson	Prof. emeritus
Ann-Marie Westerlind	Riksantikvarieämbetet
Birgitta Elfström	Riksantikvarieämbetet
Birgitta Johansen	Riksantikvarieämbetet
Birgitta Sander	Riksantikvarieämbetet
Erika Nilsson	Riksantikvarieämbetet
Jerker Moström	Riksantikvarieämbetet
Kaj Janzon	Riksantikvarieämbetet
Kristina Lindskog	Riksantikvarieämbetet
Leif Gren	Riksantikvarieämbetet
Helene Nilsson	Utbildnings- och kulturdepartementet
Bette Malmros	RTK (Region- och trafikplanekontoret i Stockholm)
Anna Westman	SHF
Mårten Aronsson	Skogsstyrelsen
Simon Jonegård	Skogsstyrelsen, region väst
Erik Skärbäck	SLU
Ingrid Sarlöv Herlin	SLU



Kennet Olwig	SLU
Helena Mellqvist	SLU
Per Olsson	Svenska Man and Biosphere programmet
Kerstin Lundberg	Sveriges kommuner och landsting
Reigun Thune Hedström	Sveriges kommuner och landsting
Johan Berg	Vägverket
Michael Frisk	Vägverket